

УДК 378.091

Н.Г. Пахомова

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СИСТЕМНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЕФЕКТОЛОГІВ

У статті представлені основні концептуальні положення системності професійної підготовки дефектологів.

Ключові слова: концепція, система, системність, професійна підготовки.

В статье представлены основные концептуальные положения системности профессиональной подготовки дефектологов.

Ключевые слова: концепция, система, системность, профессиональная подготовка.

Стрімкі зміни, які відбуваються у соціальному та політичному житті України, вимагають перебудови системи вищої освіти з метою підвищення кваліфікованості та конкурентоспроможності спеціалістів. Однією з найважливіших завдань інтеграції до Болонського процесу є забезпечення умов для розширення мобільності студентів, викладачів і науковців, що вимагає стрімкого оновлення системи знань, перегляду змісту, форм і методів навчання, орієнтації вищої освіти на особистість студента, запровадження новітніх технологій навчання, з метою забезпечення високої якості підготовки випускників вищої школи.

Професійна підготовка кваліфікованих кадрів, як системна діяльність держави щодо конкретної особистості, суспільства в цілому висвітлена у законодавчій, виконавчій, судовій, інформаційній та інших сферах. Вони мають на меті створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов для поширення системного підходу до освітніх процесів, розвитку інтелектуального та духовного потенціалу українського суспільства.

Отже, входження в європейський соціокультурний простір зумовлює потребу в ефективній дидактичній технології професійної підготовки, яка б передбачала системність мультидисциплінарного підходу та забезпечувала неперервну взаємодію співучасників навчання, мотивоване залучення студентів до навчання, постійне навчання впродовж усього життя; сприяла б впровадженню інноваційних підходів у практику сучасної вищої школи, підвищенню конкурентоспроможності європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу.

Професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі є предметом наукових досліджень, які відображають такі її аспекти як: філософія сучасної вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.), теоретичні та методичні засади неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.), дидактика та методика навчання у вищій школі (А. Алексюк, В. Краєвський, І. Лернер, О. Мороз, В. Олійник, А. Петровський, М. Скаткін та ін.), проблема вдосконалення організації навчального процесу взагалі (А. Алексюк, Б. Гольдшмидт, М. Гольдшмидт, В. Зінкевичус, А. Казановський, Л. Костельна, В. Плохій, О. Попович, Дж. Рассел, Л. Романішина, М. Чошанов, Н. Шиян, П. Юцявичене та інші).

Різним аспектам проблеми підготовки дефектологів присвячені фундаментальні роботи українських вчених В. Бондаря, І. Дмітрієвої, С. Миронової, Ю. Пінчук, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьової, В. Тарасун, Л. Фомічової, О. Хохліної, М. Шеремет та ін. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, поза увагою дослідників залишилося обґрунтування концептуальних основ системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки дефектологів.

У зв'язку з цим, метою нашого дослідження є визначення змісту поняття "системність", як концептуальної основи професійної підготовки. Тому завданнями нашого дослідження є: ретроспективний аналіз літератури з означеної проблеми, теоретично обґрунтувати концептуальні основи системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки дефектологів, розуміючи під ними систему вихідних положень процесу професійного становлення студентів педагогічних вищих навчальних закладів як суб'єктів модернізації освітніх процесів у ВНЗ.

У науковій літературі поняття "концепція" тлумачиться як система поглядів, що, будучи об'єднаними ідейним задумом, визначають розуміння певного класу явищ і процесів. У педагогіці це поняття розглядається як основоположний задум, вихідні положення педагогічної теорії, що зумовлюють спосіб побудови системи навчання та виховання на основі цілісного розуміння сутності цих процесів [3, с. 452; 4, с. 124-125].

У енциклопедичних словниках поняття "система" **визначається як** цілісність, в якій всі елементи так тісно пов'язані між собою, що стають по відношенню до оточуючого їх середовища та інших систем певною єдністю. Термін "система" використовується людством з давніх часів і охоплює значний перелік об'єктів різного походження: сонячна система, система числення, виробнича система тощо [3, 4, 5].

В XX ст. "системність" трактується як властивість об'єктів пізнання. Навколишній світ і діяльність людини з точки зору сучасної науки мають системний характер. Системність – це загальна властивість об'єктивно існуючої єдності світу, його структурованості і

взаємозв'язку. Системність як загальна властивість світу виявляється не тільки в системності матеріального світу, але й системності пізнавальної та практичної діяльності. Системність пізнавальної діяльності полягає в тому, що знання структуровані, являють собою ієрархічну систему взаємопов'язаних моделей світу. Системність практичної діяльності полягає у використанні взаємозв'язаних процедур для перетворення навколишнього середовища й людини, у врахуванні різних сторін діяльності та всіх можливих її наслідків. Сторонами системності є системність матеріального світу, системність пізнання й системність практичної діяльності [5].

Науковці (А. Алексюк, Б. Ананьев, В. Бондарь, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лозова, В. Синьов, М. Шеремет та ін.) наголошують, що сучасний розвиток освіти повинен реалізуватися через системні знання, необхідні для формування цілісного, системного мислення. Ці знання можуть бути здобуті тільки на основі інтеграції гуманітарних, фундаментальних і технічних наук при орієнтації на світовий рівень розвитку науки.

Особливу увагу К. Ушинський приділяв значенню системи знань у засвоєнні навчального матеріалу. Учений писав: "Тільки система, звичайно, розумна, що виходить із самої суті предметів, дає нам повну владу над нашими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, незв'язаними знаннями подібна на комору, в якій усе без ладу і де сам господар нічого не знайде; голова, де тільки система без знань, схожа на крамницю, в якій на всіх ящиках є надписи, а в них порожньо" [6, с. 22].

Питання професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів на основі системного підходу у своїх працях розглядали А. Алексюк, В. Каган, І. Сиченіков, В. Семиченко, В. Луговий, В. Дашковський, О. Глузман та ін. Їхні дослідження ґрунтуються на філософському визначенні системного підходу як напрямку методології наукового пізнання і соціальної практики, коли кожний об'єкт є системою. Вони підкреслюють необхідність вивчення системних явищ з точки зору цілісності, структурності, функціональності, організованості.

Системний підхід, запропонований А. Мамонтовим, дав змогу визначити методику вивчення системи професійної компетентності педагога, за якою й на сьогодні можна проаналізувати систему професійної підготовки дефектолога, визначити її залежність від соціально-економічних умов суспільства і цивілізаційних процесів, провести критичний аналіз, спрямований на виявлення прогресивних напрямів удосконалення підготовки корекційного педагога в сучасних умовах; здійснити науковий опис психолого-педагогічної і фахової компетентності дефектолога і визначити її ефективність.

Ефективність і результативність організації системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки дефектологів

повинна оцінюватися з методологічних позицій, які мають бути покладені в основу подальшого теоретичного й експериментального дослідження цієї проблеми у вищих педагогічних навчальних закладах.

Первісною філософською основою системності підготовки студента вважаємо теорію пізнання (гносеологію), яка виступає важливою умовою здобуття професійних знань та самопізнання людини. Гносеологія визначається як філософське вчення про загальне в пізнавальних взаємовідносинах суб'єкта й об'єкта. За умови уважного методологічного аналізу, з'ясовується, що філософське вчення про знання є науковим підґрунтям пояснення основних педагогічних явищ, зокрема, системності підготовки, й розкриття закономірностей її організації [5].

Спираючись на провідні методологічні засади опис процесу організації системності підготовки студентів потребує визначення провідних принципів, основних форм, методів і засобів, обґрунтування організації системної педагогічної, психологічної і медичної підготовки, як змістового наповнення навчальної діяльності, а також характеристику особистості студента як суб'єкта професійної підготовки.

Будь-яке дослідження, будь-які теоретичні узагальнення мають підпорядковуватись основним принципам сучасної освіти, серед яких виділяємо принципи гуманізації й гуманітаризації навчання. Саме ці принципи зумовлюють установавання гуманних людських відносин між викладачем вищої педагогічної школи й студентом, який також з першого дня навчання має проєкціювати свої власні дії й учинки на позицію вчителя – носія добра, моралі й гуманізму (Н. Бібік, І. Зязюн, Л. Кондрашова, В. Кремень, А. Маслоу, К. Роджерс, О. Савченко, Г. Сковорода, А. Сманцер, В. Сухомлинський, І. Якіманська та ін.).

Реалізація гуманістичного підходу в навчанні передбачає усвідомлення невід'ємності освіти, яка здобувається, від національної й світової культур. А одним з пріоритетних напрямів системності професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі вбачаємо здобуття саме загальнокультурних знань, котрі обов'язково стануть студенту в нагоді вже на етапі проходження педагогічної практики. Гуманістична спрямованість освіти також безпосередньо пов'язана зі здобуттям певного соціокультурного досвіду. І тут слід наголосити, що набуття такого досвіду має представляти собою динамічний безперервний процес, що й забезпечується в процесі здійснення системності професійної підготовки.

Дотримання принципів гуманізації й гуманітаризації освіти забезпечує включення загальнолюдських ціннісних настанов й орієнтацій до змісту системності професійної підготовки, без яких не виявляється можливим організація й здійснення будь-якого різновиду навчання, оскільки усвідомлення цінності отриманих знань, умінь і

навичок має усвідомлюватись на достатньо високому рівні задля їх подальшого збагачення та розширення за циклічним принципом: чим більших обсягів інформації й сталих системних знань здобуває людина, тим більше можливостей вона отримує для себе щодо їх подальшого збагачення та системного узагальнення.

Усвідомлення цінності здобутих системних загальнонаукових і професійно необхідних знань забезпечується з позицій реалізації аксіологічного підходу, який дозволяє вивчати явища відносно виявлення їх можливостей задовольняти потреби студента, розв'язувати завдання гуманізації суспільства, що набуває неперевершеної ролі в підготовці майбутнього вчителя. Це питання розкривається в працях В. Гриньової, П. Гусака, Н. Кузьміної, А. Маркової та ін.

Центральне місце щодо методологічного обґрунтування організації навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів займають системний (цілісний) і діяльнісний підходи. У сучасній педагогічній науці ці два підходи поєднуються й трактуються як єдиний системно-діяльнісний підхід (Б. Ананьев, Є. Бондаревська, О. Бугрій, І. Зимня, В. Лозова, Г. Щукіна, І. Якіманська та ін.). Але слід наголосити на тому, що хоча дійсно їх поєднання додає додаткові важелі щодо розробки певних теоретичних положень, кожен з них представляє завершену сукупність вимог, які можна застосовувати окремо, а за необхідності в поєднанні.

Системний (цілісний) підхід у філософській і психолого-педагогічній літературі розглядається переважно як спосіб дослідження складних об'єктів, їх компонентів, котрі перебувають у постійних динамічних взаємозв'язках і взаємозалежності. Системність, або цілісність, перш за все, передбачає, що єдина динамічна взаємопов'язана сукупність елементів складного об'єкта має характеристики, які докорінно відрізняються від простої суми чи набору характеристик, котрі притаманні окремим складовим чи компонентам цілісної системи.

У своєму дослідженні також виходимо з положення про навчальний процес у вищій школі, запропонованого С. Архангельським. "Навчальний процес у вищій школі - це не лише повідомлення й засвоєння знань, прищеплення навичок і вмінь, це складна система організації, управління й розвитку пізнавальної діяльності студентів, це процес багатостороннього формування спеціаліста вищої кваліфікації. Така система потребує строгої організації, функціонування, усебічного методологічного обґрунтування, глибокого аналізу умов свого розвитку" [1, с. 44].

Наведене положення, а також засади системного (цілісного) й діяльнісного підходів дають змогу теоретично обумовити основні положення щодо дослідження проблеми системності педагогічної,

психологічної та медичної підготовки логопедів у вищих педагогічних навчальних закладів.

Організацію системності підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних слід розглядати як складний об'єкт дослідження й певний об'єктивно й реально існуючий феномен сучасного освітнього процесу. Таке бачення дозволяє представити даний феномен освітнього процесу й об'єктивну категорію педагогічної науки як складну педагогічну систему, яка знаходиться в постійній взаємодії "система–системи", "система–система", "система–системні компоненти" з іншими феноменами цілісного педагогічного й освітнього процесу, які також представляють собою завершені педагогічні системи вищого й нижчого ієрархічного порядку.

Виходячи з даних методологічних засад пропонуємо визначати системність педагогічної, психологічної та медичної підготовки дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладах як інтегративну комплексну систему педагогічного впливу на процеси оволодіння професійними знаннями і вміннями, формування професійної компетентності та професійного становлення, що відбивається на здатності особистості до відтворення системних психолого-педагогічних та медичних знань та самовдосконалення у професійній діяльності.

Визначення широкого розуміння системності підготовки дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладах забезпечує можливість усебічного концептуального теоретико-методологічного обґрунтування власне процесу організації системності педагогічної, психологічної та медичної й його основних педагогічних положень, а також формулювання категоріального апарату на рівні дефініцій. Пропоноване бачення досліджуваного процесу надає додаткові можливості для цілісного сприйняття не лише самої навчальної діяльності студентів, а й передбачає усвідомлення місця й ролі педагогічної, психологічної та медичної підготовки як системи в загальному навчальному процесі вищої педагогічної школи, показує її зв'язки з іншими видами діяльності. Поєднання на інтегративному рівні педагогічної, психологічної та медичної підготовки забезпечує їх діалектичну єдність, максимальне взаємопроникнення, що сприяє підвищенню ефективності й результативності організації важливої й досить специфічної, докорінно змінюваної з урахуванням сучасних вимог до фахівця сфери освіти навчальної діяльності.

Відтак, широке розуміння системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладів виступає в якості теоретичної основи. Але будь-який педагогічний процес, педагогічна діяльність чи педагогічний вплив не мають сенсу без визначення шляхів практичної реалізації, утілення в реальний навчальний процес. Саме тому, пропонуємо *вузьке розуміння*

системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладах. З проєкцією на практичну реалізацію на рівні дефініції визначаємо *системність* педагогічної, психологічної та медичної підготовки дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладах, як оптимальне інтегративне використання традиційних і новітніх інноваційних форм, методів і засобів навчання (викладачем і студентом), спрямованих на ефективне й результативне засвоєння психолого-педагогічних та медичних знань і способів їх здобуття на рівні професійно-педагогічного, медико-біологічного, фахово-предметного, методичного й загальнокультурного аспектів.

Запропоноване вузьке розуміння системності підготовки дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладах розкриває можливості щодо практичної реалізації певних заходів у межах інтегративної комплексної системи педагогічного, психологічного та медичного впливу на процеси формування професійних знань і умінь, їх усвідомлення та вдосконалення. Інтегративне використання традиційних і новітніх інноваційних форм, методів і засобів навчання (викладачем і студентом) не обмежує, а лише задає пріоритетний напрям організації системності педагогічної, психологічної і медичної підготовки у процесі навчальної діяльності. Також обов'язково необхідно враховувати специфіку й міждисциплінарність професійної підготовки саме дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Цілісне бачення організації системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки майбутніх дефектологів у вищих педагогічних навчальних закладів дозволяє обґрунтувати концептуальні основи та виділити систему принципів професійно-педагогічної спрямованості, до якої включаємо наступні: самостійності; професійно-педагогічної спрямованості; гуманізації й гуманітаризації; наступності; науковості; свідомості й активності; системності, послідовності й раціональності; доступності й достатнього рівня складності; зв'язку теорії з практикою; професійно-педагогічної значущості знань; професійної компетентності.

З позицій системного підходу щодо визначення й обґрунтування основних положень пропонуємо також системну *організацію змістового наповнення професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів*, яка передбачає максимальне використання міжпредметних зв'язків, урахування специфічних особливостей тієї чи іншої дисципліни, одного чи іншого блоку дисциплін.

Подальша розробка проблеми системності підготовки студентів показала необхідність у залученні діяльнісного підходу до опису цього складного феномену. Діяльнісний підхід зумовлює таку організацію

діяльності суб'єкта, у якій він виступає активним у пізнанні, праці, спілкуванні, своєму власному розвитку. В педагогічній науці наголошують на діалектичну єдність діяльнісного й особистісного підходів, оскільки особистість виступає суб'єктом діяльності. Виходячи з цього, особистість студента виступає суб'єктом навчального процесу, як системи. Саме з позицій суб'єктивного досвіду ним здійснюється в пізнанні сприйняття інформації, здобуття й переробка знань. Актуалізація суб'єктивного досвіду студента забезпечується змістом, методами та формами навчальної діяльності, спільним визначенням загальної мети такої діяльності й більш конкретних цілей, а також створенням емоційного фону.

Отже, одним з головних завдань повинно стати створення системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки, в результаті якої у майбутніх фахівців дефектолога-професіонала формується: по-перше, готовність до роботи на основі системних міждисциплінарних знань; по-друге, оволодіння інноваційними психолого-педагогічними та корекційними технологіями; по-третє, розуміння своєї індивідуальної сутності, на основі якої виробляється особистісна концепція та реалізується професійний потенціал фахівця.

Список використаних джерел

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / Сергей Иванович Архангельский/. – М.: Высш.школа, 1980. – 368 с.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник / А.М. Алексюк/. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
3. Большая Советская Энциклопедия: В 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: Советская Энциклопедия, 1974. – Т.18. – 1974. – 632 с.
4. Гончаренко. Український педагогічний словник. /С.Гончаренко/. – К.: Педагогічна думка, 1997. – 678 с.
5. Кузьмина Н.В. Понятие "педагогическая система" и критерии ее оценки // Методы системного педагогического исследования / под ред. Н.В. Кузьминой. – Л.: Педагогика, 1980. – 150 с.
6. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: опыт педагогической антропологии / К.Д. Ушинский/. – М.: ФАИР-Пресс; Гранд, 2004. – 575 с.

The article presents the basic conceptual systematic professional training of the defectologists (special pedagogical).

Keywords: conception, system, systematic, professional training.

Отримано 29.9. 2011